

О.В. Родіонов,

кандидат економічних наук

(Луганський національний аграрний університет, м. Луганськ)

Науково-методичні підходи до управління якістю вищої освіти в дисертаційних дослідженнях вчених-економістів

У статті наведено результати дослідження науково-методичних підходів до управління якістю вищої освіти в дисертаційних розвідках українських вчених-економістів протягом 1999–2010 рр. Здійснено аналіз дисертаційних робіт у сфері економіки освіти за напрямками досліджень та науковими спеціальностями.

Ключові слова: економіка, управління якістю, вища освіта, розвиток.

Постановка проблеми. Визначення економічної сутності вищої освіти як суспільного інституту, функціонування якого спрямоване на задоволення широкого кола приватних та публічних інтересів щодо забезпечення економічного розвитку та зростання соціально-економічних систем усіх рівнів, а також економічного добробуту на індивідуальному рівні, дало змогу встановити основні характеристики вищої освіти як економічної категорії та об'єкта управління. Серед них найважливішою є рівень якості, який визначає ефективність функціонування системи, дієвість та організованість суспільних відносин у цій сфері. Управління якістю вищої освіти – відносно нове словосполучення, зміст якого протягом тривалого часу був дещо нелогічним. Це пояснюється тим, що вища освіта за своєю суттю та рівнем освітньої діяльності апіорі була якісною. Зміст та характер суспільних відносин у сфері освіти, а також актуалізація питання підвищення якості послуг вищої освіти в сучасних умовах визначають потребу в аналізі методичних основ управлінського впливу в цьому напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На наш погляд, вибір якості вищої освіти як її ключової характеристики та головного індикатора дієвості й ефективності її функціонування є виправданим з огляду на універсальність цього показника.

Аналіз існуючої моделі управління системою вищої освіти в Україні [1–5], її розвитку та перспективних напрямів її реформування [6–8] (особливо в умовах інтеграції української вищої школи в європейський освітній простір та гармонізації відповідних нормативних актів і положень) свідчить, що в науковому, експертному та управлінському середовищі сьогодні немає єдиної думки щодо побудови ефективної системи управління вищою освітою. Це пов'язане із наявністю різних бачень її моделей та стратегічних напрямів розвитку, серед яких – посилення державного регулювання діяльності ВНЗ [4], зростання ролі суспільства та громадських організацій у цьому процесі [7; 8], надання переваги ринковим механізмам саморегулювання [1; 2]. Не вдаючись до аналізу ефективності такого роду моделей, можна стверджувати, що за будь-яких обставин якість вищої освіти є спільним знаменником, який є головним критерієм ефективності та дієвості функціонування всієї освітньої системи. При цьому рівень якості постає інтегруючим показником, досягнення якого потребує наявності елементів ринкового саморегулювання, державно-приватного партнерства, громадського контролю та участі в управлінні, а також урахування публічних, державних та приватних інтересів.

Мета статті – дослідження науково-методичних підходів до управління якістю вищої освіти в дисерта-

ційних дослідженнях українських вчених-економістів, здійснених протягом 1999–2010 рр.

Виклад основного матеріалу.

Аналіз дисертаційних робіт свідчить, що система управління вищою освітою є об'єктом численних економічних досліджень. Авторами досліджувалися: процеси розвитку ринкових відносин у сфері вищої освіти (9 робіт), її фінансування (8 робіт), формування та управління якістю трудових ресурсів (у тому числі в окремих галузях), економічні аспекти підготовки фахівців та підвищення трудового потенціалу (5 робіт), державне регулювання вищої освіти та її розвитку (10 робіт), управління на рівні окремих ВНЗ (12 робіт), вплив функціонування системи вищої освіти на економічне зростання та розвиток національного господарства (7 робіт), маркетинг освітніх послуг (5 робіт), облік, аудит та статистика у вищій освіті (4 роботи), процеси формування освітнього потенціалу та людського капіталу країни (8 робіт). У монографії автора [9] проаналізовано результати дисертаційних досліджень, захищених за тематикою економіки освіти в Україні протягом 1999–2010 рр. Наведені дані свідчать про наявність значних наукових напрацювань у цій сфері. Однак зазначимо, що процес управління якістю вищої освіти в межах окремої комплексної роботи не було досліджено.

У таблиці наведено зведені результати аналізу дисертаційних робіт у сфері економіки освіти,

Кількісний аналіз дисертаційних робіт у сфері економіки освіти за напрямами досліджень та науковими спеціальностями* (1999–2010 рр.)

Роки	Наукові спеціальності	Напрями досліджень у сфері економіки освіти								
		Економіка та управління ВНЗ	Фінансування вищої освіти	Маркетинг освітніх послуг	Розвиток ринкових відносин у сфері вищої освіти	Підготовка фахівців, підвищення трудового потенціалу	Управління вищою освітою та її розвитком	Вплив вищої освіти на економічне зростання та розвиток	Облік, аудит та статистика у сфері вищої освіти	Освітній потенціал та людський капітал країни
1999	08.00.01 08.00.03						1	1		
2001	08.00.08 08.00.07	1	1							
2002	08.00.01 08.00.11 08.00.07 08.00.04				1	1			1	1 1
2003	08.00.04	1		1		1				
2004	08.00.01 08.00.03 08.00.04 08.00.07 08.00.11	1			1		1	1		
2005	08.00.03 08.00.07					1	2 1		1	
2006	08.00.01 08.00.02 08.00.03 08.00.04 08.00.07 08.00.08	1 3		2	1 1		1 2	1		
2007	08.00.03 08.00.09							1	1	
2008	08.00.03 08.00.04 08.00.07 08.00.08 08.00.09	1	1	1	1 1		1		1	
2009	08.00.01 08.00.03 08.00.04 08.00.05 08.00.07 08.00.08 08.00.10 08.00.11	2			1	2	1 1 1	1	1	
2010	08.00.01				1			1		
Усього										

* Спеціальності в роботах, захищених до 2007 р., наведено відповідно до Механізму трансформації та співвідношення спеціальностей з економічних наук (наказ ВАК України № 503 від 24.10.2006) // Бюлетень ВАК України. – 2006. – № 11. – С. 5–6.

захищених у 1999–2010 рр., здійсненого за напрямками досліджень та науковими спеціальностями. Більшість робіт було присвячено різним аспектам економіки та управління на рівні ВНЗ (17 робіт), у тому числі маркетингу освітніх послуг (5 робіт), а також аспектам управління та регулювання вищою освітою і її розвитком (10 робіт). Виходячи з цього, слід зробити висновок, що в науковому середовищі вирішення проблем у галузі вищої освіти вбачають у формуванні дієвих механізмів на рівні окремих ВНЗ та здійсненні системних перетворень на рівні всієї системи. Актуальність концепції людського капіталу, економіки знань, а також справедливості сформульованих висновків про вплив вищої освіти на процеси економічного розвитку та зростання підтверджуються поширеністю вибору цих напрямів досліджень (15 робіт) та визначенням зазначених концептуальних основ як теоретичної бази переважної більшості робіт. Увагу дослідників привертають також питання комерціалізації сфери вищої освіти, розвитку ринку її послуг (9 робіт), при цьому в науковому середовищі сформувався окремий напрям досліджень – маркетинг освітніх послуг. Слід також відмітити зацікавленість дослідників питаннями фінансування вищої освіти (8 робіт) та обліку, аудиту і статистики в досліджуваній сфері (4 роботи).

Результати аналізу дають можливість зробити висновок, що в межах наукового напрямку економіки та управління вищою освітою сформувалися наукові школи, які працюють під керівництвом проф. Каленюк І.С., проф. Куценко В.І., проф. Бузько І.Р., проф. Семів Л.К., проф. Салиги С.Я., проф. Шаульської Л.В., проф. Кратта О.А., проф. Оболенської Т.Є.

Відмітимо, що найбільшу зацікавленість в аналізованому науковому напрямі демонструють такі наукові та навчально-наукові установи: Інститут економіки промисловості НАНУ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут регіональних досліджень НАНУ, Східноукраїнський національний університет імені Володимира

Даля, Інститут економіко-правових досліджень НАНУ, Донецький національний університет, Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки України, Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Національний авіаційний університет, ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”.

Незважаючи на широке коло аспектів, обраних як об’єкти дисертаційних робіт у сфері розвитку вищої школи, питання управління її якістю широкої уваги не привернуло. У межах зазначеного напрямку було захищено одну дисертаційну роботу – Н.В. Жигонькою (Моделювання, оцінка та менеджмент якості освітніх послуг) за спеціальністю 08.03.02 “Економіко-математичне моделювання”. Зазначимо, що аналізована робота, яка присвячена питанням формування економіко-математичних моделей управління якістю послуг ВНЗ, має високу науково-практичну цінність.

Аналіз теоретичних основ економіки та управління у сфері вищої освіти визначив її якість як складне соціально-економічне явище, процес управління яким характеризується високим рівнем складності та багатогранності. Виходячи з цього, на наш погляд, дослідження теоретичних, методичних, методологічних та практичних аспектів управління якістю у вищій школі є питанням актуальним з огляду на необхідність вдосконалення та розвитку існуючих наукових положень у цій сфері.

Висновок. Дослідження науково-методичних підходів до управління якістю вищої освіти було здійснене з метою визначення змісту теоретичних, методичних та практичних напрацювань, спрямованих на вирішення сформульованої науково-практичної проблеми. В його основу було покладено комплекс завдань, спрямованих на встановлення дієвих розробок, механізмів, інструментів, а також невирішених питань, аспектів та напрямів, що потребують удосконалення та подальшого розвитку.

Список використаних джерел

1. Лисенко Ю.Г. Управление финансовыми потоками Министерства образования и науки Украины / [Лисенко Ю.Г., Андриенко В.Н., Даниленко С.В. и др. – Донецк : ООО “Юго-Восток, Лтд”, 2006. – 135 с.
2. Куценко В. І. Вища і післядипломна освіта в ринкових умовах / В.І. Куценко; за наук. ред. акад. НАН України Б. М. Данилишина. – К. : РВПС України НАН України, 2009. – 224 с.
3. Палкін І.Г. Моделювання системи управління економічним об’єктом в структурі вищого навчального закладу: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.03.02 “Економіко-математичне моделювання” / І.Г. Палкін. – Донецьк, 2005. – 17 с.
4. Сиченко В. В. Подальше вдосконалення і розвиток правової бази державного управління вищою освітою / В. В. Сиченко // Науковий вісник Академії муніципального управління. – 2009. – № 4 (10). – С. 10–18.
5. Суворова І. М. Моделі управління фондом заробітної плати викладачів ВНЗ за критеріями “благополуччя” та “справедливості” / І.М. Суворова // Вчені записки Університету “Крок”. – 2008. – № 18. – Т. 1. – С. 172–179.
6. Кремень В. Доповідь на колегії Міністерства освіти і науки / В. Кремень // Уряд. кур’єр. – 2004. – № 47. – С. 6.
7. Вітер М.Б. Приватні вищі навчальні заклади в освітньому просторі України / М.Б. Вітер // Науковий вісник. – 2007. – Вип. 17.6. – С. 286–291.
8. Радченко О. Державне регулювання розвитку приватного сектора системи освіти України: сучасний стан дослідження проблеми / О. Радченко // Вісн. НАДУ. – 2006. – № 2. – С. 445–454.
9. Родіонов О.В. Управління якістю вищої освіти : моногр. / О.В. Родіонов. – Полтава : Вид-во ПДАА, 2012. – 384 с.

Стаття надійшла 14.11.2012